

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال چهارم شماره ۱۴ تابستان ۱۳۸۸

بررسی نوروزگرایی، برونگرایی، تکانش‌ورزی، و هیجان‌خواهی در معتادان دارای رفتارهای پر خطر در مقایسه با معتادان دارای رفتارهای کم خطر و افراد سالم

دکتر مجید محمود علیلو - دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه تبریز
شیرین زینالی - دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی کودک و نوجوان دانشگاه شهید بهشتی تهران
پروانه اشرفیان - دانشجوی کارشناسی ارشد روانشناسی عمومی دانشگاه تبریز
دکتر بهرام صمدی‌راد - استادیار پزشکی قانونی

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی متغیرهای نوروزگرایی، برون‌گرایی، تکانش‌ورزی و هیجان‌خواهی در معتادان و رابطه آن با رفتارهای پر خطر بود. برای این منظور، دو گروه از معتادان دارای رفتارهای پر خطر و کم‌خطر از مراکز درمانی شهر تبریز انتخاب، و با استفاده از پرسشنامه‌های شخصیتی ایزنگ و هیجان‌خواهی زاگرمین مورد بررسی قرار گرفتند. انتخاب نمونه به صورت در دسترس بود. همچنین یک گروه کنترل از افراد سالم (بدون اعتیاد) از طریق هم‌تاسازی با گروه‌های معتاد انتخاب شد. نتایج به دست آمده نشان داد که بین گروه معتاد و افراد سالم از نظر میزان نوروزگرایی، تکانش‌ورزی و هیجان‌خواهی تفاوت معنی‌داری وجود دارد. اما بین گروه‌های سوءمصرف‌کننده مواد و افراد سالم از نظر میزان برونگرایی تفاوتی دیده نشد. یافته جالب این پژوهش این بود که گروه سوءمصرف‌کننده دارای رفتارهای پرخطر نمرات بیشتری را در متغیرهای نوروزگرایی، تکانش‌ورزی و هیجان‌خواهی در مقایسه با گروه سوءمصرف‌کننده دارای رفتار کم خطر به دست آوردند. تلویحات عملی و نظری یافته‌ها در قسمت بحث مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

واژگان کلیدی: اعتیاد، رون‌گرایی، هیجان‌خواهی، نوروزگرایی، تکانش‌ورزی.

بنا به اعتقاد بسیاری از پژوهشگران، شخصیت مهم‌ترین عامل زیر ساز در ابتلا به اعتیاد است و این تصور وجود دارد که سوءمصرف‌کنندگان مواد، دارای ضعف‌های شخصیتی هستند که آنها را نسبت به مصرف داروها و معتاد شدن به آنها آسیب‌پذیر می‌سازد (هنسل و بروک، ۲۰۰۱). در این میان نظریه‌ی شخصیتی آیزنگ جایگاه ویژه‌ای را به خود اختصاص داده است.

آیزنگ (۱۹۷۰) با بررسی متون روانشناسی، به شواهدی دست یافت که حاکی از وجود سه بعد مهم و برجسته شخصیتی (نوروزگرایی، برونگرایی و روان پریش گرایبی) بود.

افراد نوروزگرا مضطرب، نگران و افسرده بوده و خلقشان در نوسان است، احتمالاً در خواب مشکل دارند و از اختلال‌های روان تنی زیادی در رنج هستند، این افراد بسیار هیجانی بوده و در مقابل انواع محرک‌های محیطی، واکنش شدیدی نشان می‌دهند (مک کرا و کاستا، ۱۹۹۲، به نقل از عبدالله‌زاده)، و در مقابله با عوامل استرس‌زای خیلی جزئی عاطفه منفی نشان می‌دهند (آیزنگ، ۱۹۹۰).

برون‌گرایان برای برانگیختگی نیازمند تحریکات شدید بیرونی هستند و برای رسیدن به سطوح بالای تحریک فعالیت می‌کنند. آنها از طریق فعالیت‌های اجتماعی مکرر و متنوع می‌کوشند تا به سطوح بهینه تحریک برسند (آیزنگ، ۱۹۹۰). آنها نسبت به محرک‌های سطح پایین، حساسیت زیادی نشان نمی‌دهند و آستانه‌ی درد بالاتری دارند (لارسن و کتلا، ۱۹۹۱، به نقل از ایرانی، ۱۳۸۷).

افرادی که در برابر کنترل تکانه مشکل دارند، در مقیاس روان‌پریش‌خویی آیزنگ نمره‌ی زیادی می‌گیرند. آنها پرخاشگر، جامعه‌ستیز، واقع بین، سرد، خودمحور و خود رأی بوده و همچنین می‌توانند بی‌رحم، متخاصم، بی‌احساس نسبت به نیازها و احساس‌های دیگران بوده و روی هم‌رفته غیرحساس باشند. فرد واجد این ویژگی به

□

موضوعات غیرمتعارف و عجیب کشش نشان می‌دهد و نسبت به خطر بی توجه است (کویانی، ۱۳۸۲).

پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که میزان نوروزگرایی (کویارک و مک کورمیک، ۱۹۹۸)، برونگرایی (جکسوسن و ماتئوس، ۱۹۸۸، به نقل از عبدالله‌زاده، ۱۳۸۶) و تکانش‌ورزی (ریون، ۱۹۸۰) در افراد معتاد به مواد مخدر بالا است.

از طرفی یکی از صفات شخصیتی بسیار مهم، در آسیب‌پذیر کردن افراد به تجارب پرخطر مانند تمایل به سوءمصرف مواد، هیجان خواهی می‌باشد. از ویژگی‌های آن جستجوی هیجان و تجارب متنوع، تازه، پیچیده و جدید و میل به پرداختن به خطرهای بدنی، اجتماعی و مالی به خاطر خود این تجربه‌هاست. زاگرمین هیجان طلبی را دارای چهار بعد دانسته است: ۱- هیجان‌جویی و ماجراجویی^۱ ۲- تجربه‌جویی^۲ ۳- بازدارندگی^۳ ۴- حساسیت به یکنواختی^۴ (زاگرمین، ۱۹۷۱، ۱۹۹۴). ابعاد هیجان‌جویی و تجربه‌جویی به ترتیب میزان تمایل فرد به شرکت در فعالیت‌های پرخطر و جستجوی تجارب جدید است. و بعد بازدارندگی تمایل به سرکشی از هنجارهای اجتماعی و انجام فعالیت‌های بازدارنده را بررسی می‌کند. و حساسیت به یکنواختی یعنی بی‌زاری از تکرار و فعالیت‌های یکنواخت و خسته‌کننده است.

مواد مخدر در را به روی تجربه‌های جدید می‌گشاید، رفتارهای مخاطره‌آمیز را بازدارندگی می‌کند و وسیله‌ای برای گریختن از یکنواختی و بی‌حوصلگی هست (نیوکام، مک‌گی، ۱۹۹۱). سطح بالای هیجان‌طلبی همواره ناکارآمد نیست. ولی به نظر می‌رسد ناکارآمدی آن در افراد سوءمصرف‌کننده مواد بیشتر دیده می‌شود (میشل، ۱۹۹۹). همچنین مایر (۱۹۹۸، به نقل از ایرانی، ۱۳۸۷) در تحقیقات خود نشان داد که اشخاص مبتلا به مواد مخدر، در برخی جنبه‌های شخصیتی مثل تکانش‌ورزی، هیجان‌طلبی و رقابت به سوی انحرافات اجتماعی، از افراد عادی متفاوت هستند. از طرفی هیجان‌طلب‌ها

1- Thrill and adventure
3- Disinheriting

2- Experience seeking
4- Borden susceptibility

دوست دارند به رفتارهای پرخطر اقدام کنند، و نیز تمایل به شروع مصرف مواد نیز در آنها بالاست.

باتوجه به مطالب گفته شده هدف از پژوهش حاضر، بررسی مولفه های شخصیتی نوروزگرایی، برونگرایی، تکانش‌ورزی و هیجان طلبی در معتادین و رابطه‌ی این مولفه‌ها با رفتارهای پرخطر می‌باشد.

روش

طرح پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات پس‌رویدادی می‌باشد که بر روی سه گروه (دو گروه معتاد دارای رفتارهای پرخطر و کم‌خطر و یک گروه سالم) اجرا شده است. متغیر مستقل مفروض در این پژوهش عامل گروه (معتاد، سالم) و وجود یا عدم‌وجود رفتارهای پرخطر و متغیرهای وابسته و مورد اندازه‌گیری نوروزگرایی، برونگرایی، تکانش‌ورزی و هیجان‌خواهی است.

جامعه و نمونه‌ی آماری

جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر را معتادین شهر تبریز تشکیل می‌دهند. از میان این جمعیت تعداد ۵۰ نفر معتاد (۲۷ نفر دارای رفتار پرخطر و ۲۳ نفر دارای رفتارهای کم‌خطر) به شیوه‌ی نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. گروه سالم از میان جمعیت عمومی و از طریق هم‌تاسازی با گروه معتاد در متغیرهای جمعیت‌شناختی انتخاب گشت.

ابزارهای اندازه‌گیری

پرسشنامه شخصیتی آیزنگ: این پرسشنامه در سال ۱۹۶۴ توسط آیزنگ و آیزنگ ساخته شد. نسخه‌ی اولیه این پرسشنامه برای بررسی دو بعد برونگرایی و روان‌نژندگرایی

□

ساخته شد. سپس در سال ۱۹۷۶ مقیاس روان‌پریش‌گرایی بر آن افزوده شد. پرسشنامه تجدید نظر شده آیزنگ (EPQ-R) هم اکنون ۱۰۶ ماده دارد که به صورت بلی - خیر توسط آزمودنی قضاوت می‌شود. خصوصیات روانسنجی آزمون رضایت‌بخش گزارش شده است. کاویانی در پژوهش خود بر روی دو گروه از آزمودنی‌های شیرازی و تهرانی ضریب پایایی آزمون تجدیدنظر شده آیزنگ را با استفاده از روش باز آزمایی برای مقیاس‌های برون‌گرایی، روان‌نژند گرایی و روان‌پریش‌گرایی به ترتیب برابر با ۹۲ صدم، ۸۹ صدم و ۷۲ صدم به دست آورد. ضرایب پایایی بدست آمده بر روی جمعیت ایرانی با ضرایب پایایی گزارش شده توسط سازندگان اصلی آزمون همسو است. آیزنگ و آیزنگ ضرایب پایایی حداقل ۷۶ صدم را برای مقیاس روان‌پریش‌گرایی و حداکثر ۹۰ صدم را برای شاخص برون‌گرایی اعلام کرده‌اند. در نتیجه همانگونه که کاویانی استدلال کرده است، پایایی این آزمون در جمعیت ایران قابل قبول بوده و برای بررسی و شناخت ابعاد شخصیت قابل استفاده است.

مقیاس هیجان خواهی زاگرمین - فرم پنجم (SSS): این مقیاس شکل خلاصه شده از شکل چهارم مقیاس هیجان‌خواهی ماروین زاگرمین است که در سال ۱۹۷۸ تهیه شده است. مطالعات بسیاری در زمینه این مقیاس، بر مبنای الگوی تحلیل عاملی صورت گرفته است. مقیاس هیجان‌خواهی شکل پنجم یک پرسشنامه ۴۰ ماده ایست که یک نمره کلی برای هیجان‌خواهی و ۴ نمره برای زیر مقیاس‌های ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی و حساسیت به یکنواختی به دست می‌دهد (به نقل از رحمانیان، ۱۳۸۴). مطالعات صورت گرفته توسط زاگرمین و همکاران (۱۹۷۸) در نمونه‌های انگلیسی و امریکایی در حد رضایت‌بخش (از حداقل ۸۳ صدم تا حداکثر ۸۶ صدم) گزارش شده است.

یافته‌ها

جدول ۱ ویژگی‌های جمعیت شناختی آزمودنی‌ها را نشان می‌دهد.

□

جدول شماره ۱) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی آزمودنی‌ها

سن	تحصیلات	میزان درآمد
25-15	ابتدایی راهنمایی دبیرستان دانشگاهی	کمتر از 100 - بالای 300 هزار
معناد ۱۰	۱۸	۱۵
غیرمعناد ۱۲	۱۸	۱۰

جدول شماره ۲ ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های معناد دارای رفتارهای کم خطر و پرخطر را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲) ویژگی‌های جمعیت‌شناختی گروه‌های معناد دارای رفتارهای کم خطر و پرخطر

سن	تحصیلات	میزان درآمد
25-15	ابتدایی راهنمایی دبیرستان دانشگاهی	کمتر از 100 - بالای 300 هزار
معناد ۴	۱۲	۱۵
پرخطر	۱۲	۰
معناد ۶	۸	۱۲
کم خطر	۸	۲

جدول ۳ میانگین و انحراف معیار دو گروه معناد و غیرمعناد را در مقیاس‌های هیجان‌خواهی، ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی، حساسیت به یکنواختی، نوروزگرایی، برون‌گرایی و تکانش‌ورزی نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳) میانگین و انحراف معیار گروه‌های مورد مطالعه

گروه‌ها	هیجان خواهی	ماجراجویی	تجربه جویی زدایی	بازداری حساسیت به یکنواختی	نوروزگرایی	برون گرایی	تکانش ورزی
معنادان میانگین	۱۷.۵۶	۵.۲۸	۳.۴۸	۴.۰۲	۴.۲۲	۱۶.۵۴	۱۱.۵
انحراف استاندارد	۴.۸۷	۲.۰۶	۱.۷۶	۱.۶۸	۱.۵۴	۳.۵۳	۴
افراد میانگین	۱۴.۲۸	۴.۴۶	۳.۰۶	۳.۳۲	۳.۵۴	۱۳.۲۴	۹.۲۲
غیرمعناد انحراف استاندارد	۳.۶۵	۱.۷۴	۱.۹۹	۱.۷۴	۱.۵۵	۴.۲۱	۲.۴۶

□

جدول ۴ میانگین و انحراف معیار دو گروه معتاد پرخطر و کم خطر را در مقیاس‌های هیجان‌خواهی، ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی، حساسیت به یکنواختی، نوروزگرایی، برون‌گرایی و تکانش‌ورزی نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴) میانگین و انحراف معیار گروه معتاد پرخطر و کم خطر

گروه‌ها	هیجان خواهی	ماجراجویی	تجربه جویی	بازداری زدایی	یکنواختی	گرای گرای وری	تکانش
معتادان پرخطر	۱۸.۳۲	۴.۵۶	۴.۰۴	۴.۹۲	۴.۶۴	۱۷.۶	۱۲.۴۸
معتادان کم خطر	۱۵.۷۲	۴.۶۴	۳.۸۸	۳.۸۴	۳.۵۶	۱۵.۵۲	۱۳.۷۲

فرضیه‌ی شماره ۱ پژوهش بیان می‌دارد که افراد معتاد به مواد مخدر از نظر هیجان‌طلبی و ۴ خرده مقیاس ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی، حساسیت به یکنواختی با افراد غیرمعتاد تفاوت دارند.

برای بررسی این فرضیه، از روش تحلیل واریانس یک راه استفاده شد.

جدول شماره ۵) تحلیل واریانس یک راه درباره‌ی متغیرهای مورد بررسی در گروه‌ها

منابع تغییر	شاخص‌ها	مجموع مجزورات	درجات آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معنی‌داری
هیجان‌خواهی	۲۶۸.۹۶	۱	۲۶۰.۹۶	۱۴.۴۷	۰.۰۰۰	
ماجراجویی	۱۶.۸۱	۱	۱۶.۸۱	۴.۶	۰.۰۳۴	
تجربه‌جویی	۱۵.۲۱	۱	۱۵.۲۱	۴.۲۸	۰.۰۴۱	
بازداری‌زدایی	۱۲.۲۵	۱	۱۲.۲۵	۴.۱۷	۰.۰۴۴	
حساسیت به یکنواختی	۱۱.۵۶	۱	۱۱.۵۶	۴.۸۲	۰.۰۳۰	

□

همانطوری که در جدول شماره ۵ دیده می‌شود گروه‌های مورد مطالعه در مقیاس هیجان‌خواهی و خرده مقیاس‌های ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی و حساسیت به یکنواختی تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند و معنادان از نظر هیجان‌خواهی در سطح بالاتری نسبت به افراد غیرمعنادار قرار دارند ($P(0.00)$). همچنین معنادان در هر ۴ خرده‌مقیاس ماجراجویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی و حساسیت به یکنواختی نسبت به افراد سالم در سطح بالاتری قرار دارند ($P(0.05)$). در نتیجه فرضیه‌ی اول تحقیق تأیید می‌شود.

فرضیه‌ی شماره ۲ تحقیق بیان می‌کرد که افراد معتاد به مواد مخدر دارای رفتارهای پرخطر از نظر هیجان‌خواهی و خرده‌مقیاس‌های بازداری‌زدایی، حساسیت به یکنواختی، ماجراجویی و تجربه‌جویی با افراد معتاد دارای رفتارهای کم‌خطر تفاوت دارند.

برای بررسی این فرضیه، از روش تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد.

جدول شماره ۶ (۶) تحلیل واریانس یک راهه برای گروه معتاد کم‌خطر و خطر در متغیرهای مورد بررسی

منابع تغییر	شاخص‌ها	مجموع مجزورات	درجات آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معنی‌داری
هیجان‌خواهی	۸۴.۵۰۰	۱	۸۴.۵۰۰	۴.۵	۰.۰۳۹	
ماجراجویی	۸.۰۰	۱	۸.۰۰	۰.۰۲	۰.۸۸۸	
تجربه‌جویی	۰.۳۲	۱	۰.۳۲	۰.۰۸۳	۰.۷۷	
بازداری‌زدایی	۱۴.۵۸	۱	۱۴.۵۸	۵.۱۷	۰.۰۲۷	
حساسیت به یکنواختی	۱۴.۵۸	۱	۱۴.۵۸	۷.۴۵	۰.۰۰۹	

همانطوری که در جدول شماره ۶ دیده می‌شود گروه‌های مورد مطالعه در نمره‌ی کلی مقیاس هیجان‌خواهی، تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند، طوری که معنادان

□

پرخاطر از نظر هیجان‌طلبی در سطح بالاتری نسبت به معتادان کم‌خطر قرار دارند $P(0.05)$. همچنین معتادان پرخاطر در دو خرده‌مقیاس بازداری‌زدایی و حساسیت به یکنواختی نسبت به معتادان کم‌خطر در سطح بالاتری قرار دارند $P(0.05)$. اما در دو خرده‌مقیاس تجربه‌جویی و ماجراجویی بین دو گروه تفاوتی دیده نشد. در نتیجه بخشی از فرضیه‌ی دوم تایید و بخشی رد شد.

فرضیه‌ی شماره‌ی سه بیان می‌دارد معتادان از نظر نوروزگرایی و تکانشگری و برونگرایی با افراد غیرمعتاد تفاوت دارند.

برای بررسی این فرضیه، از روش تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شد.

جدول شماره (7) تحلیل واریانس یک‌راهه درباره‌ی متغیرهای مورد بررسی در گروه‌ها

شاخص‌ها	مجموع	درجات	میانگین	F	سطح معنی‌داری
منابع تغییر	مجزورات	آزادی	مجزورات		
نوروزگرایی	۲۷۲.۲۵۰	۱	۲۷۲.۲۵۰	۱۸.۰۰۹	۰.۰۰۰
برون‌گرایی	۰.۳۶۰	۱	۰.۳۶۰	۰.۰۲۷	۰.۸۷۱
تکانش‌ورزی	۱۲۹.۹۶۰	۱	۱۲۹.۹۶۰	۱۱.۷۸۱	۰.۰۰۱

همانطوری که در جدول شماره ۷ دیده می‌شود گروه‌های مورد مطالعه در دو مقیاس (نوروزگرایی و تکانش‌ورزی) تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند و معتادان میزان نوروزگرایی و تکانش‌ورزی بیشتری نسبت به افراد سالم دارند $P(0.00)$. اما بین دو گروه از نظر میزان برونگرایی تفاوتی دیده نشد. در نتیجه بخشی از فرضیه‌ی سوم تایید و بخشی رد شد.

فرضیه‌ی شماره‌ی چهار بیان می‌دارد معتادان دارای رفتارهای پرخاطر از نظر نوروزگرایی و تکانش‌ورزی با معتادان دارای رفتارهای کم‌خطر تفاوت دارند.

برای بررسی این فرضیه، از روش تحلیل واریانس یک‌راهه استفاده شد.

جدول شماره‌ی (8) تحلیل واریانس یکراهه گروه‌های معتاد پرخطر و کم‌خطر

شاخص‌ها	مجموع مجزورات	درجات آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معنی‌داری
نوروزگرایی	۵۴.۰۸	۱	۵۴.۰۸	۵.۱۲	۰.۰۲۸
تکانش‌ورزی	۷۶.۸۸	۱	۷۶.۸۸	۴.۳۳	۰.۰۴۳

همانطوری که در جدول شماره ۸ دیده می‌شود گروه‌های مورد مطالعه در دو مقیاس نوروزگرایی و تکانش‌ورزی تفاوت معنی‌داری با یکدیگر دارند و معتادان پرخطر میزان نوروزگرایی و تکانش‌گری بیشتری نسبت به معتادان کم‌خطر دارند $P(0.00)$. در نتیجه این فرضیه تأیید شد.

چون یافته‌ی پژوهشی درباره‌ی تفاوت گروه‌های معتاد پرخطر و کم‌خطر در باره‌ی متغیر برونگرایی وجود نداشت تفاوت دو گروه در این متغیر به صورت سوال پژوهشی مورد بررسی قرار گرفت و تحلیل واریانس یک راهه نشان داد که دو گروه در این متغیر تفاوت معنی‌دار ندارد F بدست آمده (مقدار ۱.۱۳) در سطح ۰.۰۵ خطا F قابل انتظار کوچکتر است. در نتیجه دو گروه در این متغیر تفاوت معنی‌داری با یکدیگر ندارند.

بحث در نتایج

همانطور که در بخش نتایج مشاهده گشت فرضیه‌ی اول این پژوهش مبنی بر تفاوت گروه معتاد با گروه سالم در متغیر هیجان‌خواهی و زیرمقیاس‌های آن تأیید شد.

بررسی‌های انجام شده در زمینه‌ی رابطه میان هیجان‌خواهی و سوء‌مصرف مواد (آرنت، ۱۹۹۶؛ به نقل از واگنر، ۲۰۰۱) نشان داده‌اند که هیجان‌خواهی، بهترین پیش‌بینی‌کننده مصرف مواد می‌باشد (آرنوس، ۱۹۸۹؛ جف و آرچر، ۱۹۹۷؛ به نقل از زاگرم، ۱۹۷۸) و برخی بررسی‌ها نیز هیجان‌خواهی را با آغاز زودتر و سطوح بالاتر

□

سوء مصرف مواد در میان نوجوانان و بزرگسالان در رابطه دانسته‌اند (پدرسون، ۱۹۹۴؛ به نقل از کاپستین و همکاران، ۲۰۰۱). دلیل این تفاوت‌ها ممکن است تغییرات عصبی - روانشناختی باشد که در اثر مصرف مواد به وجود آمده و افزایش هیجان‌خواهی را به دنبال داشته است (میشل، ۱۹۹۹). افزون بر این با توجه به نظریه‌ی سطح برانگیختگی، افراد هیجان‌خواه، برای رسیدن به سطح برانگیختگی به تجارب جدید و تازه نیاز دارند و ممکن است برخی از افراد سوء مصرف مواد را به عنوان یک تجربه جدید انتخاب کنند.

همچنین در این پژوهش ابعاد چهارگانه هیجان‌خواهی در گروه‌های مورد مطالعه بررسی شد. یافته‌ها نشان دادند که افراد سوء مصرف کننده مواد نسبت به افراد غیر معتاد در هر چهار بعد هیجان‌جویی، تجربه‌جویی، بازداری‌زدایی و حساسیت به یکنواختی نمره بالاتری کسب کردند که این نتایج با یافته‌های فورتون و همکاران ۱۹۹۰، به نقل از بریوک و هانس، ۲۰۰۱؛ زاگرمن ۱۹۷۸ و رحمانیان، ۱۳۸۴، همسو می‌باشد. ابعاد هیجان‌جویی و تجربه‌جویی به ترتیب، میزان تمایل فرد به شرکت در فعالیت‌های پر خطر و جستجوی تجارب جدید را مورد بررسی قرار می‌دهد (زاگرمن، ۱۹۸۰)، و با توجه به بالا بودن این ضایعه‌ها در افراد معتاد می‌توان آسیب‌پذیری آنها را به رفتارهای پرخطر را توجیه کرد.

و از آنجایی که بعد بازداری‌زدایی، تمایل به سرکشی از هنجارهای اجتماعی و انجام فعالیت‌های بازداری شده را بررسی می‌کند، این یافته‌ها می‌توانند رفتارهای ضد اجتماعی افراد سوء مصرف کننده مواد را توجیه کند. همچنین بعد چهارم هیجان‌خواهی، یعنی حساسیت به یکنواختی یعنی بی‌بازی از تکرار و فعالیت‌های یکنواخت و خسته‌کننده می‌تواند توجیه‌کننده تفاوت بین گروه‌ها باشد (رحمانیان، ۱۳۸۴).

فرضیه‌ی دوم پژوهش بیان می‌کرد که معتادان دارای رفتارهای پرخطر، از نظر هیجان‌خواهی و زیرمقیاس‌های بازداری‌زدایی و ماجراجویی با معتادان دارای رفتارهای

□

کم‌خطر تفاوت داشتند اما تفاوت بین دو گروه در تجربه‌جویی و ماجراجویی مشاهده نشد. می‌توان از این یافته چنین استنباط کرد که تجربه‌جویی و ماجراجویی دو بعد از هیجان‌خواهی هستند که بین همه معتادان مشترک می‌باشد اما گروه دارای رفتارهای پرخطر، تحمل کمتری در مقابل یکنواختی از یکسو و کنترل تکانه از سوی دیگر دارد. و همین موضوع آنها را به رفتارهای پرخطر آسیب‌پذیر می‌سازد. دونوان (۱۹۹۸) معتقد است که هیجان‌طلب‌ها دوست دارند به رفتارهای پرخطر اقدام کنند و تمایل به شروع مواد نیز در آنها بالاست. همچنین حدس زده می‌شود که بین سازه‌های هیجان‌خواهی و خصیصه‌های مرتبط با آن از قبیل تکانش‌ورزی از یک سو و رفتارهای پرخطر نظیر اعتیاد و بی‌پروایی جنسی از سوی، ارتباط وجود دارد (هوروث و زاکرمن، ۱۹۹۳، به نقل از ارجی، ۱۳۸۷).

بر اساس فرضیه‌ی شماره سه، افراد به مواد مخدر از نظر نوروزگرایی، تکانشگری و برونگرایی با افراد غیرمعتاد تفاوت دارند. بخشی از این فرضیه تأیید و بخشی دیگر رد شد بدین صورت که بررسی نشان داد، افراد معتاد در دو خصیصه نوروزگرایی و تکانش‌ورزی با افراد سالم تفاوت معنادار و در برونگرایی تفاوتی با آنها نداشتند.

مولفه‌ی بعد نوروتیزیسیم شامل اضطراب، پرخاشگری، تکانشگری، خود نگرانی و آسیب‌پذیری است (گروسی، ۱۳۸۰). ارتباط این بعد شخصیتی با پایین بودن سطح سلامت افراد در کلیه ابعاد آن منطقی خواهد بود. بنابراین افرادی که در زمینه این ویژگی‌ها آسیب‌پذیر هستند، به دلیل کاهش درد و رنج روانشناختی، و سطوح بالای اضطراب و افسردگی، و به طور کل عواطف منفی ناشی از این ویژگی‌ها، در معرض مصرف مواد مخدر می‌باشند (کوایرک و مک کورمیک، ۱۹۹۸).

همچنین پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ویژگی شخصیتی تکانش‌ورزی به عنوان شاخص اعتیاد بوده است (بیر، ۲۰۰۲؛ فاین، ۰۰۳؛ مک کو، ۱۹۹۷).

و مقیاس تکانش‌ورزی در پرسشنامه آیزنگ، با سطوح بالای پرخاشگری (هرناندر و ماگر، ۱۹۸۰؛ به نقل از کاویانی، ۱۳۸۲) و کنترل ناقص تکانه و کاهش در بازداری (بولن و همزلی، ۱۹۸۴؛ به نقل از کاویانی، ۱۳۸۲) همبسته بوده است. با توجه به اینکه بعد روان‌رنجورخویی در برابر ثبات هیجانی قرار می‌گیرد و طیف وسیعی از احساسات منفی را از اضطراب، غمگینی، تحریک‌پذیری تا افسردگی در بر می‌گیرد، می‌توان گفت که گروه معتادان در مقایسه با افراد بهنجار میزان بالاتری از اضطراب را نشان می‌دهند. فرضیه چهارم بیان می‌دارد که معتادان دارای رفتارهای پر خطر از نظر ویژگی‌های نوروزگرایی و تکانش‌ورزی، با معتادان دارای رفتارهای کم‌خطر تفاوت دارند. چنانچه در فصل چهار مشاهده شده این فرضیه در پژوهش ما، مورد تایید قرار گرفت.

مطالعات بسیار کمی خصیصه‌ی روان‌پیش‌گرایی در نظر آیزنگ را روی معتادان دارای رفتارهای پرخطر مورد بررسی قرار داده است. تروپست و همکاران (۲۰۰۲) معتقدند که این خصیصه به طور ثابت با رفتارهای پر خطر مرتبط است. کامپتون و همکاران (۱۹۹۸) در یک بررسی مفصل با این نتیجه رسیدند که در میان مصرف‌کنندگان کوکائین، کسانی که الگوی شخصیت ضد اجتماعی داشتند، پیش‌آگهی ضعیفی را نسبت به رفتارهای پر خطر مرتبط با آلودگی به HIV از خود نشان دادند.

در کل مطالعات نشان دادند که ویژگی شخصیتی تکانش‌ورزی فرد را مستعد مصرف چندگانه ماده مخدر و انجام رفتارهای پرخطر مانند تزریق مواد می‌کند (دنوان، ۱۹۹۸ و ویلیام، ۲۰۰۷).

همچنین مطالعات نشان داده‌اند که نمرات بالا در مقیاس روان‌رنجوری با رفتارهای پر خطر به عنوان شیوه‌ای برای مقابله با حالات خلقی منفی همبسته است (کوپر، گوجا و شلدون، ۲۰۰۰؛ به نقل از عبدالله‌زاده، ۱۳۸۶).

اغلب تحقیقات به این نتیجه رسیده‌اند که رفتارهای پر خطر از قبیل روابط جنسی بی‌محابا و استفاده از تزریق اشتراکی با نمرات بالا در بعد روان‌رنجوری همبسته است (محمودعلیلو و اسمعیلی، ۱۳۸۶). تروست (۲۰۰۲) معتقد است که رفتارهای پر خطر در واقع تلاشی برای کاهش سطوح اضطراب و بدست آوردن تسکین موقتی و رهایی از درد و رنج هیجان و بحران‌ساز در افراد دارای روان‌رنجور است. به عبارت دیگر محققین مزبور از خصیصه‌ی روان‌رنجوری به عنوان عامل مهیاساز و مستعدکننده برای انجام رفتارهای پر خطر یاد کرده‌اند.

به طور کلی، به عنوان نتیجه می‌توان گفت، نمرات بالاتر در مقیاس روان‌رنجورگرایی با رفتارهای پر خطر به عنوان شیوه‌ای برای مقابله با حالات خلقی منفی همبسته است (کوپر، گوجا، شلدون، ۲۰۰۰).

همچنین در این پژوهش، این سوال مورد بررسی قرار گرفت که آیا معتادان دارای رفتارهای پر خطر نسبت به معتادان دارای رفتارهای کم‌خطر از نظر بعد برون‌گرایی تفاوت دارند. نتایج تحلیل واریانس نشان داد که این دو گروه از نظر بعد شخصیتی تفاوت معناداری با یکدیگر ندارد، و این یافته نیز به مانند بخشی از یافته‌ی فرضیه‌ی سوم، نشان‌دهنده‌ی این است که برونگرایی رابطه‌ای معنادار هم با رفتار اعتیاد، و هم رفتارهای پر خطر ندارد.

تاریخ دریافت نسخه‌ی اولیه مقاله : ۸۷/۰۹/۱۷
تاریخ دریافت نسخه‌ی نهایی مقاله: ۸۸/۰۳/۳۰
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۸/۰۴/۳۱

References

منابع

- ارجی، اکرم (۱۳۸۷). مقایسه‌ی ویژگی‌های شخصیتی هیجان‌خواهی و راهبردهای مقابله‌ای بیماران HIV معتاد با گروه سالم، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی دانشگاه تبریز.
- ایرانی، سیدسجاد (۱۳۸۷). مقایسه صفات شخصیتی، اختلالات شخصیتی و راهبردهای مقابله‌ای بیماران با اختلال وابستگی به مواد و گروه بهنجار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- رحمانیان، مهدیه؛ حسنی، جعفر (۱۳۸۴). مقایسه هیجان‌طلبی در افراد سوءمصرف-کننده مواد و افراد بهنجار، مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار).
- ریو، جان مارشال (۲۰۰۱). انگیزش و هیجان، ترجمه‌ی سید محمدی، تهران: انتشارات ویرایش.
- عبدالله‌زاده، بیانه (۱۳۸۶). مقایسه‌ی عوامل شخصیتی، سبک‌های حل مسئله و میزان استرس تجربه شده در بهنجاران و معتادان، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- کاویانی (۱۳۸۲). نظریه‌های زیستی شخصیت، تهران: انتشارات شفا.
- گروسی فرشی، میرتقی (۱۳۸۰). رویکرد نوین در ارزشیابی شخصیت، تبریز: نشر جامعه پروژه.
- محمودعلیلو، مجید؛ اسمعیلی (۱۳۸۶). بررسی عوامل شخصیتی بیماران HIV مثبت، گزارش نهایی طرح تحقیقاتی دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه تبریز.

- Bear. L., (2002). Students Factors: Understanding Individual Variance in College Drinking, *Journal of Studding Alcohol*, 14, 45-53
- Comton, W.M. (1998). Cocaine Users with Antisocial Personality Improve HIV Risk Behaviors as Much as Those without Anti Social Personality. *Journal of Drug and Alcohol Dependence*, 49, Pp 239-247
- Cooper, M.L., Gocha, V.B., and Sheldoun, M.S., (2000). A Motivational Perspective on Risky Behaviors: the Role of Personality and Affect Regulatory Processes. *Journal of Personality*, 68, 1059-1088
- Donvan, J.M., .Solds, S., .Kelly, H.P., (1998). Four Addictions, Dups, *Journal of Addiction*, 17, 41-55
- Eysenck, H.G., (1990). *Biological Dimentions of Personalit*, in A Pervin(Ed), *Handbook of Personality: Theory and Research* (pp.224-276) New York: Guilford.
- Finn, R.R., Sharkensky, E.J.; Brands, K.M., (2000). The Effect of Familial Risk, *Journal of Personality and Expectancies on Alcohol*, 109,122-133
- Hansen, E.B., & Breivik, G., (2001). Sensation Seeking as a Predictor of Positive and Negative Risk Behavior among Adolescents, *Personality and Individual Differences*, 30, 627-640.
- Kopstein, A.N., Crume, R.M., Celentno, D.D., (2001). Sensation Seeking Needs Zmong 8th and 11th Grades, *Journal of Drug and Alcohol Dependance*, 62,195-203.
- Mc gue, M, S., Taylor, J., Lcono, W.G.,(1997). Personality and Substance Use Disorder, Effect of Gender and Alcoholism Subtype. *Journal of Alcohol*, 21, 513-520.
- Mitchell, S.H., (1999). Measures of Impulsivity in Cigarette Smoker and on-Smokers, *Journal of Psychopharmacology*, 146, 455-464.
- New Comb, M.D., & Mc Gee L., (1991). Influence of SeAnsation Seeking on General Deviance and Specific Problem Behavior from Adolescence to Young Adulthoo, *Journal of Personality & Social Psychology*, 61, 614-628.

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز }

سال چهارم شماره ۱۴، تابستان ۱۳۸۸ }

- Qurik, M., Zuckerman, I.H., Mac Cormik, R.A., (1998). Relation Ship of NEO Personality Performance to Coping Style, *Journal of Addict Behavior*, 23(4): 407-507.
- Trobst, K.K., Herbest, J.H., Masters, H.L., (2002). Personality Pathways to Unsafe Sex: Personality, Condom use and, HIV Risk Behavior, *Journal of Research in Personality*, 36,117-133.
- Wagner, M.K., (2001). Behavioral Characteristics Relate to Substance Abuse and Risk-taking, Sensation-seeking, Anxiety Sensitivity, and Self-Reinforcement, *Journal of Addictive Behaviors*, 26, 115-120
- William, W., Stoops, J., Alile, C.R., (2007). The Reinforcing, Subject-rated, Performance and Cardiovascular Effect of Amphetamin: Influence of Sensation Seeking State, *Journal of Addictive Behaviour*, 32, 1177-1188
- Zuckerman, M., Eysenk, S.E., Eysenk, H.J., (1978). Sensation Seeking in England and American Cross-cultural Age 8 Comparisons 7, *Journal of Clinical Psychology*, 46,139-149.
- Zucherman, M., Buchsbaum, M.S., & Murphy D.L, (1980). Sensation Seeking and its Biological Correlate, *Psychological Bulletin*, 88, 187-214.